

Milevsko

Emanuel Oppenheimer

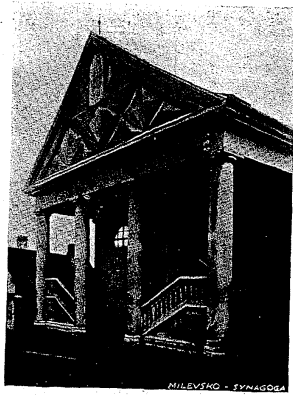
Josef Kraus

Julius Bloch

Žofie Vrkočová

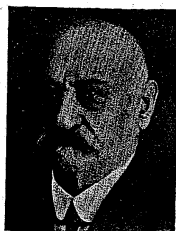
Synagoga (vnějšek)

Synagoga (vnitřek)

Samuel Ferda

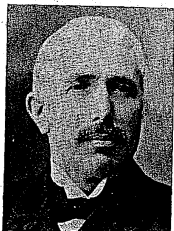
Bernard Kafka

Rb. Dr. Bedřich Šnabl

Karel Weil

Hynek Vrkoč

Geschichte der Juden in Münchengrätz.

Bearbeitet von

V. Pařík, Stadtschronist, Münchengrätz.

Kdy bylo město založeno, není známo, ale na začátku XI. stol. jmenuje se tu Heřman z Ralska (1054), jenž tu založil cisterciácký klášter r. 1144 nebo 1145, hojně nadaný. Město vyrostlo z původní rybářské osady Rybitví s farním kostelem, rozkládajícím se v nynější dělení části města. Později začalo se stavěti na vyvýšené planině a po splynutí obou těchto částí vzniklo původní město Hradiště. Jako město připomíná se Hradiště r. 1556 a r. 1557 seděl tu Jindřich Zibřid z Velechova.

J. V. Šimák v díle „*Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*“ na str. 184 píše: Hradiště dostalo se Zibřidovi. Příslušelo k němu: město Hradiště s Rybitvím, se vším příslušenstvím, průhony, obcemi, lidmi osedlými i zběhlými, širotky i vdovami, platy i důchody peněžními, šenkovními, kurní, vejci, ospy obilními, robotami, kopaninami, podacím kostelním v Rybitví, varným, tržným, jarmarečným, platem z krámů masných, z vína, od Židů i s vůlí všelijakou. Mistopis města Mn. Hr. okolo r. 1600: V kopci pod kostelem mezi hradbami trvala 1 chalupa, nyní zhořená (č. 63 a 72), 1 pod skalkou při úvoze (č. 229) a 2 ve svahu (kde dnes č. 64—71), vpravo při cestě ke strouze 3 chalupy (č. 227—230, 225, 226, 222—223) a veliký dvůr se sladovnou a při svažité cestě k lázni vlevo dva dvorce (z nich jeden, tuším, potom židovský VI a V a 56). (Šimák, n. str. 225.) Židé pod ochranou pánů r. 1557 přebývali jen tři, platíce za to po 1½ kopě panskému důchodu. Adam, syn Jindřicha Zibřida z Velechova, jenž zemřel r. 1576, odkázal Hradiště manželce Krescenci, provdané později za Kristofa Budovce. Synovec Václ. z Budova!) zdědil r. 1602 Hradiště. (Šimák, n. str. 227.)

Václavem Budovcem z Budova dostalo zboží pána dobrotivého. Vyprosil městu privilej na 4 výroční trhy, zlepšil právo dědičné, vzdal se platů z trhů a jarmarků i cla ve prospěch obce, dal 33 měšťanům právo várečné a připojil ke Hradišti Klášter.

V té době dařilo se v Hradišti živnostem znamenitě, zvláště cechu řeznickému, kde počet mistrů vzrostl na 17 i utvrdil se znovu pořádkem a roku 1602, dne 30. července, vyprosili si od vrchností artikuly, aby se jim řídili. V nichž jest učiněna první obšírná zmínka o Židech ve městě. Jeden artikul jest celý věnován Židům a zní takto: Židé, kteříž by se zde v Hradišti a kdekoliv na gruntech svých zdržovali, poněvadž ti k veliké překážce a škodě téměř řemeslu řeznickému jsou, dobytek všelijaký bijí, její pokoutně zde i po vesnicích prodávají, protož aby oni Židé nyní i potom nižádným vymyšleným způsobem žádného dobytka nebili; a pokudž by se i potom toho dopustili, budou moci řezníci a mistři jim takové maso pobrati, tolikrát, kolikrát toho by se dopustili, je do špitálu a do školy, též do šatlavy vězňům dáti. Pakliže by chtěli

Dějiny Židů v Mnichově Hradišti.

Zpracoval

V. Pařík, t. č. kronikář města Mnichova Hradiště.

Židé maso míti, budou moci sobě od řezníků koupiti a zařezati buď skopového, telecího i hovězího dobytka?).

Po stěti Václ. Budovce z Budova byl statek jeho zabrán od královské komory a prodán r. 1622 Albrechtu z Waldstýna. Od doby té žili Židé v Hradišti klidně. Kdy bylo nařízeno, aby si Židé zřídili zvláštní obec, volili své starší, kteří vybírali dávky a své příslušníky vedli v řádné patnosti, není přesně známo. Matrika zemřelých a narozených jest vedena od roku 1788 až po naše časy. Židé měli zde své „ghetto“ v dolní části města v nynější ulici Havičkově. Domy této židovské čtvrti označeny byly druhy římskými číslicemi I, II, III, IV, V, VI/1, VI/2, VII, VIII, IX, X, XI. Ghetto bylo uzavíráno každý večer dle dochované tradice „řetězem“.

Ž. o. byla od městské obce hradištské úplně nezávislou i zřídila si vlastní soukromou školu s vyuč. jazykem německým (parc. 309/1, čp. 58), synagogu (parc. č. 309/1, čp. 311) a vlastní hřbitov, který se prostírá od města na západ na vysoké skále nad řekou Jizerou a měl býti v roce 1710 založen?).

V matrice zemřelých z r. 1787 na titulní desce uvnitř jest vlepěn list s následujícím zněním: Wir Endesgefertigten Vorsteher der hierortigen jüdischen Beerdigungsbrüderschaft bezeugen hiermit laut Sterbeprotocol folio 73 zur Steuer der Wahrheit öffentlich, dass Salomon Pick aus Dobrovan, Herrschaft Krzinetz Bunzlauer Kreises im Jahr 1792, schreibe Eintausend siebenhundert neunzig und zwey gestorben und hierorts beerdigt worden. Münchengrätz, den 25. September 1837?).

Podepsáni: Josef Kompert, Beerdigungsbrüderschafts-Vorsteher. B. Wolf Iserstein.

Jak vidno z výše citovaného záznamu v knize zemřelých z té doby (1788—1823), byli sem pohřbíváni Židé zdaleka, mimo okres mnichovohradištský též z Mimoně, Dolního Bousova, Rožďalovic u Jičína, Domoušvic a Přepě u Turnova.

Stavba synagogy spadá tuším asi do té samé doby konce 18. stol., poněvadž v knize „*Buch über sämtliche Sitzplätze in der Synagoge zu Münchengrätz*“ se připomíná, že zaplatil z místa Samuel Kantor dne 26. srpna 1799 13 zlatých 51 kr. Soukromá škola židovská založena byla počátkem století devatenáctého. Obec, která nesla název Israelitische Kultusgemeinde in Münchengrätz (Náboženská obec židovská v Mnich. Hradišti), řídil starší obce (starosta), který měl k ruce obec. písaře, pokladníka, kantora (rabína), košeráka, sluhu a kosteínka. Košerák měl právo porážeti rituálně dobytek a maso z něho rozprodávati mezi své souvěrce.

Jedním z nejdůležitějších oborů obec. hospodářství byla humaní a charitativní péče o chudé Židy, která

byla horlivě vyvíjena v následujících spolcích: Spolek pro podporování chudých a nemocných Židů, zal. v r. 1809.

Spolek pohřební, který byl také majitelem pohřeb. vozu, žid. krejcarový spolek, Spolek židovských paní, spolek „Bikkur Cholim“, který existoval do r. 1838 a byl přeměněn v r. 1889 na dobročinný spolek Kranken- und Nächstenliebe-Verein in M.

V roce 1822, dne 15. března, narodil se v M. H. Leopold Kompert, syn Josefa Komperta²⁾, obchodníka, a Zuzany, roz. Kinstlerové, dcery školního sluhy. Byl německo-židovským spisovatelem. Studoval na pražské universitě a jako vychovatel v rodině Andrasyho v Pešti účastnil se politického a novinářského ruchu v letech 1848—1852. Později se vrátil do Vídně, kdež se oddal spisovatelství. Sebrané jeho spisy vyšly v 8 svazcích v Berlíně a v Lipsku. Jsou čerpány zejména z uzavřeného života židovského, jež dovedl mistrně charakterisovati; vřdyť se narodil sám v ghettu mnichovohradištském³⁾. Podle poznámky v knize Mannschaftsbuch der Stadt Münchengrätz z r. 1837 obdržel r. 1861 del. v. n. viděn, magistrátu č. 474 ze dne 9. března domovské příslušenství. Zemřel tam v r. 1886.

V r. 1837 bydlelo v Hradišti 177 Židů⁴⁾. Připojují seznam, dle kterého je vidno, jakými živnostmi se hradištské Židy zabývali: 2 obchodníci železem, 1 doktor medic., 2 krejčí, 1 tkadlec, 2 továrníci (Kartonnfabrikant) (tiskárna látek — kartonka) a byli to Sig-mund Hahn, naroz. 1790 a Moritz Mauer, naroz. 1799), dále 1 cukrář, 1 lékárník (Pharm. Mag.), 1 kartonázník (Schachtelmacher), 1 knihář, 2 zlatníci (Falkenau), z nichž pochází majitel velkozávodu se zlatem a brilanty, Bratří Falkenau, Praha, Revoluční tř., dále 1 obchod s tržním zbožím a 1 učitel (Privat-Schul-lehrer) Samuel Donebaum.

Seznam jest však neúplný, neboť u mnohých Židů není uvedeno povolání, jsou zapsáni pouze jmény. V obecním chudobinci židovském, čp. XI (Gemeinde-spital), bydlila rodina Žida Markuse Winternitze se 4 dětmi.

V roce 1847 dne 5. dubna na poděkování země-pánu, že jej zvláštních židov. daní zprostil a tím izraeli-ty stejných práv občanských oučastny učinil, konána byla jako ve všech jiných městech mocnářství ra-kousko-uherského i zde v Mnichově Hradišti slavnost díkučinění. Slavnost konána byla v synagoze a celebroval jí místní rabín doktor Marek Melis a kantor J. Rosenthal, poslední výtečný bohápevec s nádher-ným, dle pravidel hudebních dobře uzpůsobeným, cituplným, srdce dojímajícím hlasem. Slavnost byla zdářila a zúčastnili se jí izraeité z města i z okolí, jakož i mnoho příslušníků jiných náboženství.

De sčítání lidu, provedeného v r. 1848 v květnu, mělo město Mnich. Hradiště 4074 obyvatel (v r. 1930 — 3990), z toho bylo Židů 135.

V r. 1852 zal. byla Ephraïm K o m p e r t e m továrna na obuv (rukodilna). Výrobky této rukodilny vyvážely se až do Švédska, Ruska, Německa a El-saska. Majitelé továrny stali se později synové František a Edmund. Továrna svými dobrými výrobky získala si světového jména, trvá až dosud a po převratě byla přeměněna na akc. spol. Jejím ředitelem jest pan Vítězslav Glasser.

V letech padesátých i šedesátých existovala také továrna na koberce (rukodilna) a chemická továrna, které obě patřily J. Poláčkovi. Prvně jmenovaná zasílala své výrobky rukodilně hlavně do Uher, Ruska a Polska, později zanikla. Továrna druhá trvá až na

naše časy a byla po převratě přenesena do Prahy VIII. Majiteli byli Hugo Poláček a Jindřich Brill; byli dobrodinci chudých zdejšího města. Darovali sirotkám po legionářích v M. H. 20.000 Kč. R. 1928 pro chudé dívky opět 10.000 Kč a mimo toho každoročně velké příspěvky mnohým místním spol-kům. Jindřich Brill zemřel v r. 1921. Hugo Poláček zemřel v r. 1931 v Praze-Libni, byv upřímně želen všemi občany celého města. Na počest jeho vynikající lidumilné činnosti byla ještě za jeho života místním okrašlovacím spolkem, jehož byl zesnulý zaslužilým členem, pojmenována cesta v místním parku v sadech Legií (lidově na Židovské stráni) cestou Poláčkova.

Leopold Kompert

Albert Abeles

Julius Neutl

Moric Lamm

Do konce r. 1876 nemá o ž. v M. H. žádných záznamů o činnosti v obci, až teprve dne 4. února r. 1877 jest učiněn první záznam do nově založené knihy protokolní, který pojednává o vykonané volbě starosty a obecních funkcionářů. Volby byly tehdy provedeny za přítomnosti volebního komisaře J. Auera, úředníka c. k. okresního hejtmantství. Zvoleni byli: Marcus Fürth, st. o., Jindřich Faltin, pokl., Jonas Hahn a Adalbert Fanta, členy výboru. Od výše jmeno-vaného roku až do r. 1892 jsou v obec. protokole za-pisovány záležitosti finanční, školní, hospodářské, náboženské, spolkové a hřbitovni.

Každého roku konána byla mimo schůzi obvyklých jedna schůze generální. Pokud mi bylo lze zjistiti, byli starosty náboženské obce židovské následující pánové:

Marcus Fürth v letech 1877—1888, Jonas Hahn 1888—1891, Frant. Kompert 1891—1904, Bernard Lederer 1904—1910, Gustav Stross z Bělé pod Bezdězem 1910—1913, Jindřich Brill, Adolf Bondy 1913—1918. Po převratě: Albert Abeles, Zikmund Deutsch, Moric Lamm, ředitel v Bělé p. Bezdězem. Poslední zastává funkci starosty dosud. Matrikářem obce jest p. Julius Neutl, pokladníkem a mistostarostou p. Karel Straka.

Rabini a kantori:

V r. 1837 Abraham Grünfeld, rabín, nar. r. 1800 v Kolíně, v r. 1837 Josef Wirzburg, uč. pomocník (Schulgehilfe), nar. r. 1819 v Kolíně, v r. 1847 Dr. Marcus Melis, nar. r. 1811 v Praze (rabín), v r. 1847 Joachim Rosenthal, uč. pomocník (Schulgehilfe), nar. r. 1819 v Kolíně, v r. 1877 Emanuel Pollak, Kantor und Lehrer, v r. 1877—1879 Jindřich Löbelle, Kantor und Lehrer, v r. 1883 S. Fischmann, Kantor u. Lehrer, v r. 1884—1888 Boss. Kantor u. Lehrer, v r. 1888—1889 M. Buggang, Kantor u. Lehrer, v r. 1889—1891 Gabriel Gottlieb, Kant. u. Lehr., v r. 1891 Siegm. Schrecker, Kantor u. Lehrer, v r. 1891—1920 Adolf Lieben, Kantor u. Lehrer, Max Kohn, Kantor u. Lehrer, Leop. Fischer, Kant. u. Lehr., Rudolf Freund, Kantor u. Lehrer, Gustav Blahn, Kantor u. Lehrer, Isak Nettl Kantor u. Lehrer.

Isak Nettl byl posledním rb. a uč. u o. židovské. Na škole žid. nevyučoval, ta byla již zrušena pro nedostatky dětí. Nyní jezdí do města k náboženským úkonům rb. z Mladé Boleslavi.

Při sčítání lidu, konaném v roce 1890, bylo napočítáno na okrese mnichovohradištském 214 osob náboženství židovského.

Židé bydlili v následujících obcích: Bakov 10, Borec 2, Bělá p. Bezd. 20, Bitouchov-Malá Bělá 6, Cistá 2, Kluky 5, Kovánek 4, Kováň a Krásnoves 7, Litkovic 7, Loukovec 6, Liny 3, Mnichovo Hradiště 123, Nová Ves u Branžev 2, Velký Solec 2, Vrátno 2, Skalsko 3, Zďár 7, Zehrov 2.

Ze zasloužilých Židů místní o. ž. dlužno jmenovati zesp. pana Alberta Abeles a, býv. starostu o. ž. v historické době popřevratové. Zesnulý, ač již starý pán, byl jedním z pokrokových Židů. Začal od piky, bez groše, domohl se velkého majetku, avšak nezapomínal na svůj chudý původ a rád se chlubil, že cho-dil s pytlek po vesnicích. Kde mohl, přispěl nejenom chudému Židu, ale i jinověrci. V městě založil nadaci z úroků nadace. té dostává chudí izraelita a po druhé křesťan při osamostatnění se 3000 Kč.

Jinak se Židé ve městě živilí převážně obchodem a mnoho jich, jak již předesláno, domohlo se značného jmění a těšili se u místního obyvatelstva velké vážnosti.

Těsně před válkou a v době válečné se bohaté rodiny židovské zde vyprodaly a odstěhovaly se do Prahy a jinam. Po válce již nevzrostl počet Židů do předválečné výše. Ti, co zůstali, žijí se obchodem a zastávají místa úřednická v továrnách.

Dle poslední preesenční listiny z roku 1932 čítá židovská obec náboženská v M. H. i s okolím (Bakov n. Jiz., Bělá pod Bezd., Panin Dvůr, Skalsko, Vrátno, Podkováň, Restkov a Bezděz) celkem 40 hlav.

*
P r a m e n y :

J. V. Šimák: Dějinné paměti okresu mnichovohradištského. Frant. Kysela: Kronika „Města Mnichovo Hradiště.“ Dr. J. A. Herold: Mnichovohradištsko přírodou i památkami. Tomáš Hindl: Dějiny panství mnichovohradištského v rukopise, zapůjčeno p. učitelem A. Šimonem z Klásteru. Listinný materiál dějeji obce židovské. Pamětnice města Mnich. Hradiště.

*
1) Václav Budovec z Budova, naroz. 28. srpna 1551 v Janovickách, dnešních Červených Janovicích, okres kutnohorský, stat na Staroměstském rynku pro vzpuru stavovskou dne 21. června 1621. Vystavěl roku 1606 za tvrze Hradištské zámek. Waldsteinové zámek zveřšili a jsou do dnes jeho majiteli.

2) J. V. Šimák: Dějinné paměti okresu mnichovohradištského, str. 236, 238.

3) Město Mnichovo Hradiště, rukopis. kronika od Fr. Kysely.

4) V Pamětnici města Mnich. Hradiště, založ. v roce 1834, čini kronikář zmínku, že hřbitov židovský jest téměř 500 let starý, což jest nepravdivé vzhledem na písemné záznamy prof. Šimáka, který ve svém díle „Dějinné paměti okresu mnichovohradištského čini první zmínku o Židech v roce 1557

5) Dle matrič. záznamu.

6) Pramen Dr. Herold: Mnichovohradištsko přírodou a památkami.

7) Mannschaftsbuch der Stadt M. v. J. 1837.

8) Pramen Tomáš Hindl: Dějiny panství mnichovohradištského, v rukopise.